

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-123>

УДК 338.439:665.3(477)

АНАЛІЗ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

FAT-AND-OIL SECTOR OF UKRAINIAN FOOD INDUSTRY: ANALYSIS

Андреев Владислав Андрійович

аспірант,

Національний університет харчових технологій

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9510-3229>**Andreiev Vladyslav**

National university of food technologies

Стаття присвячена дослідженню галузі в харчовій промисловості України – олійно-жировій. Проаналізувавши в переважній своїй більшості опубліковану статистичну інформацію були сформульовані судження та спостереження стосовно характерних ознак стану, у якому наразі перебуває галузь. Були описані ряд тем: частка галузі в українському експорті та її загальні тенденції; динаміка змін в посівних-зібраних площах, урожайності і обсязі виробництва сировини – соняшнику, з якого виготовляється готовий продукт. Для комфортного сприйняття та наочної демонстрації інформації – тенденції і показники були зображені у формі таблиць та графіків. Крім того, наукові доробки інших фахівців використовувалися для того, щоб вставити виклад в більш широкий спектр питань (наприклад, в контексті цін на соняшникову олію), які не були розкриті протягом представленою в цій статті дослідження.

Ключові слова: економіка, харчова промисловість України, олійно-жирова галузь, соняшникова олія.

For Ukraine fat-and-oil industry sector at all, and sunflower oil (and related goods) production in particular, – are of strategic importance. Because of various external (the main factor – the war which has started since 2014 with terroristic north-east state) and internal factors, Ukraine is not able to receive sufficient revenues from export of various goods: ferrous metals, mineral products, machinery, equipment etc. So Ukrainian society forced to find alternative ways of financial inflows. Prepared foodstuffs, products of plant origin (grains goods as an example), and goods from fat-and-oil sector have become as such alternatives. Moreover, in Ukrainian food industry fat-and-oil sector one of the very few that is characterized by advanced raw materials processing into finished product. For example, mentioned above grains goods – another important revenue item of Ukrainian budget – are exported as primary commodities, not as finished products with high level of added value. Thus, in close connection with importance, which was in few words described above, new high-quality research's which broads' horizons of understanding about ongoing condition of fat-and-oil sector are relevant. This article is attempted to contribute into general understanding of current condition of fat-and-oil sector. In the article were formulated judgments and observations about special features of ongoing condition of fat-and-oil sector. Mostly was used statistical information from public sources of Ukrainian government. Were explained number of topics: specific attention was set aside share of sector in Ukrainian export and its tendencies. Questions about dynamics of crop and harvest areas, yield, and production volume of sunflower (main raw material by which finish product makes) were also described. For user friendly and visual demonstration of information, tendencies and indicators were shown with the use of tables and charts. If a particular issue was not disclosed out – for putting research into wider context were used scientific achievements of other experts.

Keywords: economy, food industry of Ukraine, fat-and-oil industry sector, sunflower oil.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть структура української економіки зазнала суттєвих змін. Якщо класичними джерелами наповнення українського бюджету були доходи від експорту чорних металів (та виробів з них), мінеральної та хімічної про-

дукції, механічних обладнань та транспортних засобів, то продукти рослинного походження (в основному сировина, яка була отримана від зернових культур) та жири, олії тваринного або рослинного походження наразі становлять половину українського експорту.

Одна із головних причин переформатування в першу чергу пов'язана з екзогенними факторами (початок в 2014 р. гібридної війни, яка в 2022 р. переросла в неспровоковане широкомасштабне вторгнення в Україну з боку північно-східної терористичної держави).

З суб'єктивної точки зору до суттєвих ендогенних факторів належать: по-перше, моральна та фізична зношеність інфраструктури та основних засобів підприємств виробників соняшникової олії, по-друге, оскільки переважна більшість, наприклад, олійно-екстракційних заводів входять в склад міжнародних холдингів – готова продукція реалізується в рамках між групових операцій як правило з мінімальною націнкою, відповідно ефект від доданої вартості не залишається в розпорядженні українського виробника [3, с. 35–36]

Вищесказане окреслює каркас актуальності проблематики: для формування адекватного розуміння існуючого стану галузі, на підставі якого можна приймати поточні, оперативні та планувати довгострокові економічні рішення – потрібна безперервна генерація якісних досліджень, які забезпечать належний моніторинг галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останні опубліковані дослідження, які стосуються олійно-жирової галузі, розкривають широкий спектр питань.

Віталій Покин'єчерета та Ольга Тимченко сфокусували увагу на аналізі ряду тем, які стосуються трьох основних видів харчових олій: соєвої, ріпакової та соняшникової. Дослідники зачепили в своєму викладі такі теми: динаміка виробництва, імпорту-експорту, стану пропозицій на ринку, а також споживання. Часовий проміжок, який охопили фахівці: 2019–2023 маркетингові роки [8].

Ольга Бойко та Людмила Гейко дослідили стан підприємств олійно-жирової промисловості, який був характерним для них протягом 2013–2019 років. До висвітлених дослідницями питань відносяться: обсяги переробки олійного насіння українськими підприємствами; використання наявної виробничої потужності; експорт; загальний стан підприємств, які виробляють соняшкову олію; наявні проблеми та виклики, які стоять перед галуззю [3]. Дослідниці: Олена Богданюк і Анастасія Кіча, у своїй статті зачіпають ідентичні питання за фактично той самий період часу (2013–2017 рр.), але, окрім того, показали структуру українських областей виробників соняшникової олії, виділили основні

тенденції та описали чинники, які впливають на ринки харчових олій [2].

Сергій Чехов та Ірина Чехова здійснили аналіз виробництва соняшника в Україні протягом 2014–2016 рр., паралельно розкриваючи ряд питань: виробничі показники та баланс попиту-пропозиції; ефективність та рентабельність виробництва; структура витрат і ціноутворення тощо [12]. Крім того, перу дослідниці – Ірині Чеховій, належить об'ємна монографія, яка присвячена комплексному дослідженню ринку олійних культур [13].

Оксана Макаруч у своїх наукових доробках робить акцент на дослідженні взаємозв'язків між українськими внутрішньо-ринковими цінами на соняшкову олію та цінами переважно європейського ринку [16].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в тому, щоб на підставі аналізу, передусім, статистичної інформації, фахових публікацій і досліджень, сформулювати судження, висновки стосовно поточного стану олійно-жирової галузі (зокрема соняшникової олії) харчового сектору української економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В трагічних умовах війни українське суспільство робить все можливе і неможливе задля того, щоб зберегти своє сьогодення та забезпечити екзистенціальну можливість свого майбутнього. Якнайкраще цю жагу та волю до життя можна спостерігати в одній із ключових сфер людської діяльності – в економіці.

З метою адаптації до існуючих екстремальних, ризикованих обставин, щоб забезпечити альтернативні, стабільні надходження в державний бюджет, які уможливають фінансування як воєнного, так і соціального секторів, – українське суспільство проводить переорієнтацію виробництва готової продукції, у якій вона спеціалізується: від індустріальної, до аграрно-центричної.

Після 2014 і 2022 рр. Україна втратила контроль над підприємствами (часто густо підприємства ущент знищені або їх обладнання злочинним чином цілком вивезені, або взагалі розпиляні на металобрухт), які були одними із суттєвих складових частин і формували основу металургійного, транспортного та інших галузей промисловості: Азовсталь, Азоввагон, Азовмаш, Маріупольтяжмаш, Маріупольський і Алчевський металургійні комбінати; Єнакієвський і Донецький металургійні заводи; Авдіївський, Алчевський, Макіївський, Горлівський і Донецький коксо-

хімічні заводи та інші. Список розлогий і він абсолютно не є вичерпним. У цьому зв'язку виробництво та експорт як чорних металів, так і виробів з них починаючи з 2014 р. суттєво зменшились. Наочно це можна простежити на прикладі першого графіку, на якому показана динаміка українського експорту протягом останніх двадцяти років:

Представлена в таблиці динаміка українського експорту протягом останніх двадцяти років чітко показує тренди. Без інфляційних і валютних коригувань простежується, що починаючи з 2015 р. експорт недорогоцінних металів і виробів з них не перевищував 12 млрд.дол. США. Це твердження справедливе і стосовно мінеральних продуктів і машин, обладнань та механізмів, які рівень більше 6 млрд. і 5 млрд. не перетинали. Виняток – це 2021 р., протягом якого всі три галузі української економіки отримали суттєвий експортний виторг як індикатор стабілізації від тривалого шоку (анексія Криму, частини Луганської та Донецької областей, бойові дії на території згаданих континентальних областей України), який розтягнувся в часі протягом 2014–2020 років.

Паралельно з цим продукти рослинного походження та жири, олії тваринного або рослинного походження починаючи з 2016 та

2017 рр. поступово заміщають згадані вище три види традиційних експортних товарів: продукти рослинного походження з 2016 р. не опускалися нижче 8 млрд., а жири та олії з 2017 р. – нижче 4 мільярдів.

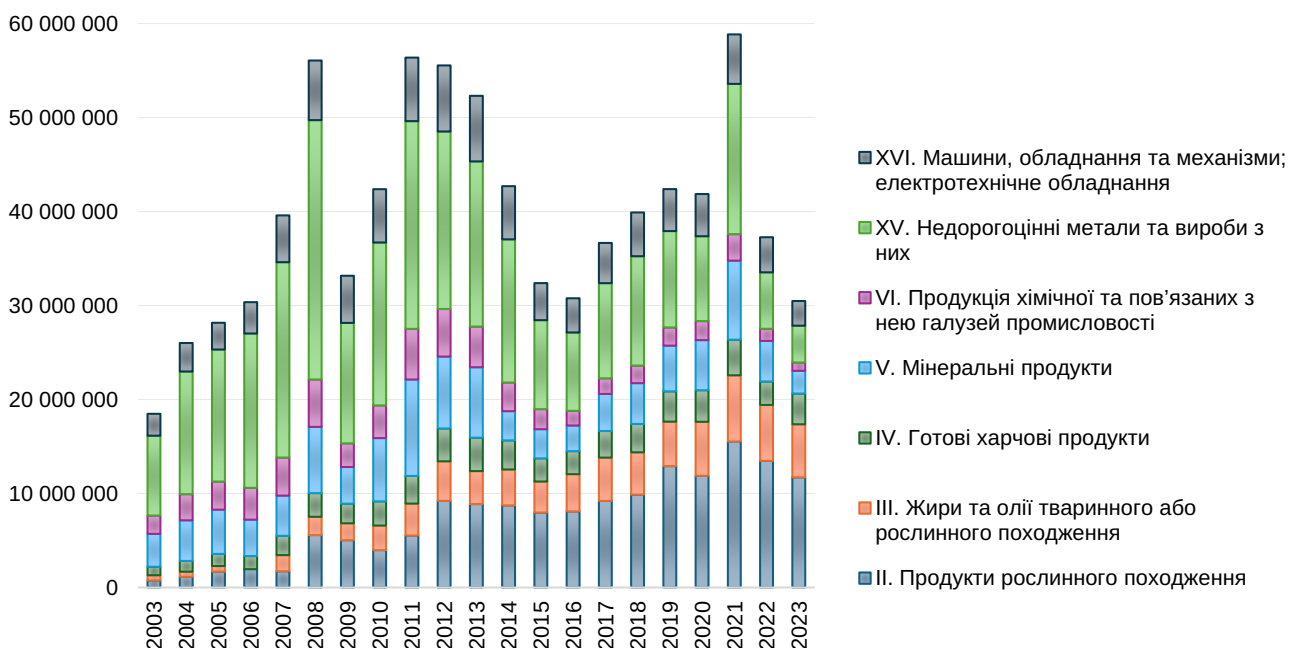
Лінійний характер експорту товарів олійно-жирової галузі представлено на другому графіку.

Протягом 2023 р. традиційно основні області [12, с. 138], у яких була переважна частина зібраних площ соняшнику (і, відповідно, соняшникового насіння) господарствами усіх категорій, – це: Дніпропетровщина (696 тис. га), Кіровоградщина (634 тис. га), Харківщина (522 тис. га), Миколаївщина (425 тис. га), Полтавщина (398 тис. га), Одещина (366 тис. га). Загальна зібраних площ в 2023 р. склала 5 млн. 202 тис. гектарів. За оцінками фахівців із Київської школи економіки, у зв'язку з повномасштабним вторгненням і активними бойовими діями в Україні на 14% (до 8,7 млн. га) зменшилася величина посівних площ під олійні культури (соняшник, ріпак, соя) [1]. Більш детальна інформація, яка стосується виробництва соняшнику представлена в першій таблиці:

Чіткий вододіл – це 2022-й р.: посівні та зібрані площі у порівнянні з 2021 р. зменшилися на 20% або на 1 млн. 329 тис.га і

Графік 1

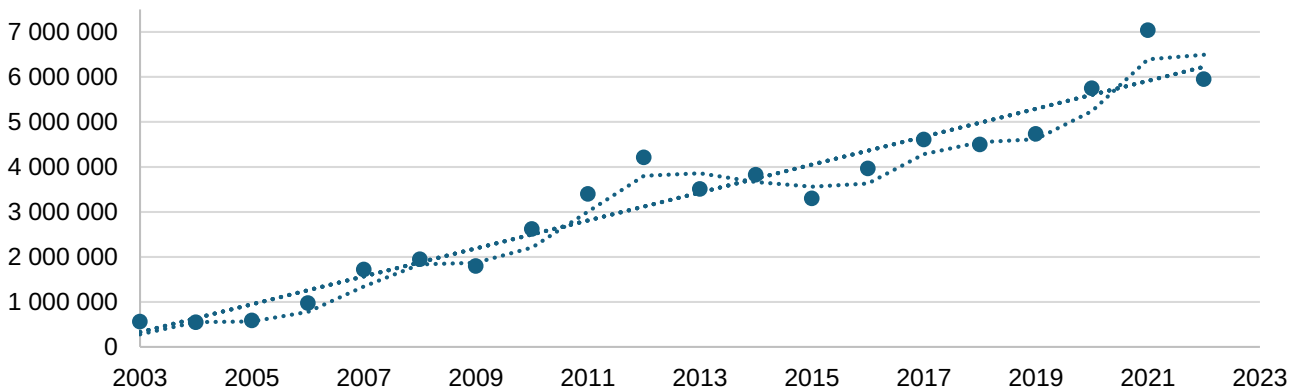
Динаміка українського експорту в розрізі основних категорій товарів протягом 2003–2023 рр. (тис. дол. США)

Джерело: створено автором статті на підставі опублікованої інформації Міністерства статистики України [11]

Графік 2

Жири та олії тваринного або рослинного походження: динаміка експорту протягом 2003–2023 рр. (тис. дол. США)

Джерело: створено автором статті на підставі опублікованої інформації Міністерства статистики України [11]

Таблиця 1

Посівні та зібрані площі, урожайність та обсяг виробництва соняшнику протягом 2020–2023 рр.

	2020	2021	2022	2023	2021 у % до 2020	2022 у % до 2021	2023 у % до 2022
Посівні площі (тис. га)	6,457	6,622	5,293	5,220	+2,5%	-20%	-1%
Зібрані площі (тис. га)	6,481	6,665	5,238	5,202	+2,8%	-21%	-1%
Урожайність (ц з 1 га)	20,2	24,6	21,6	24,5	+22%	-12%	+13%
Обсяг виробництва (тис. т)	13,110	16,392	11,329	12,760	+25%	-31%	+13%

Джерело: створено автором статті на підставі опублікованої інформації Міністерства статистики України [7]

1 млн. 427 тис.га відповідно, а обсяг виробництва зменшився на 5 млн. тон. Але в 2023 р. ситуація була дещо стабілізована (хоча посівні-зібрані площі не збільшились, а навпаки – зменшились) за рахунок кращої (більша на 13%) врожайності з гектару зібраної площі – обсяг виробництва сировини в порівнянні з 2022 р. збільшився на 13% (або 1 млн 431 тис. т) і майже наблизився до рівня 2020-го року.

Додатковий важливий індикатор стану галузі – це рівень витрат. Українським підприємствами оліє-жирової галузі характерні дві форми господарської діяльності: переробка сировини на давальницьких засадах (надання послуг з толінгу) або самостійне придбання сировини, з визнанням її в складі запасів підприємства та подальшим використанням в процесі виробництва. Відповідно суттєву частину собівартості реалізованої продукції складають або вартість наданих послуг (толінг), або прямі матеріальні витрати

сировини. У другій таблиці подано розкриття величини доходів від реалізації та витрат, які підприємства виробники олії та жирів понесли протягом 2020–2022 рр. (наразі за 2023 р. Міністерство статистика інформацію не опублікувало):

На підставі поданої другої таблиці простежуються ідентичні ознаки, які були показані на прикладі виробництва соняшнику (табл. 1). В 2022 р. загалом обсяг реалізації та витрати на виробництво продукції характеризуються зменшенням (виключення – витрати на амортизацію) на 23% і 19% відповідно, що пов'язано з загальним зменшенням ділової активності підприємств як наслідок повномасштабного вторгнення. Однак все одно протягом 2022 р. присутні тенденції до вирівнювання: у порівнянні до 2020 р., у 2022 р. обсяг реалізованої продукції та витрат менше на 3% та 5% відповідно.

Внутрішнє споживання соняшникової олії українським суспільством покривається з

Таблиця 2

**Обсяг реалізованої продукції та витрати на виробництво продукції
(з елементами витрат) підприємств олійно-жирової галузі
протягом 2020–2022 рр. (млн. грн)**

	2020	2021	2022	2021 у % до 2020	2022 у % до 2021
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)	240,797	302,657	233,857	+26%	-23%
Витрати на виробництво продукції (товарів, послуг), з них:	170,457	201,702	162,592	+18%	-19%
Матеріальні витрати та витрати на оплату послуг, використані у виробництві	161,853	192,115	153,008	+19%	-20%
Амортизація	3,026	3,268	3,699	+8%	+13%
Витрати на оплату праці	4,459	5,097	4,769	+14%	-6%
Відрахування на соціальні заходи	797	891	857	+12%	-4%
Інші витрати	322	331	258	+3%	-22%

*Джерело: створено автором статті на підставі опублікованої інформації
Міністерства статистики України [4; 5]*

лихвою власним виробництвом, тому соняшникова олія – це в принципі орієнтований на експорт продукт, який в умовах загальносвітового збільшення населення, користується попитом [2, с. 1390; 13, с. 36–37].

Для детального огляду трендів українського експорту протягом 2020 і перших чотирьох місяців 2024 р., був побудований третій графік 3.

Загальна нетто-вага експортованої протягом 2020 р. і перших чотирьох місяців 2024 р. соняшникової, сафлорової, бавовняної олії (основну частку в структурі займає саме соняшникова олія), складає 24,5 млн. т., з яких: 2020 р. – 6,9 млн. т., 2021 – 5,1 млн. т., 2022 – 4,3 млн. т., 2023 р. – 5,7 млн. т., перші чотири місяці 2024 р. – 2,5 млн. т.

Вартість експортованої олії протягом вказаного періоду часу складає 24 млрд. доларів США. Структура основних покупців української соняшникової олії виглядає наступним чином: 4,6 млрд. (20%) – Індія, 2,8 млрд. (12%) – Китай, 2,1 млрд. (9%) Нідерланди, 1,9 млрд. (8%) – Туреччина, 1,8 млрд. (7%) – Румунія, а також Іспанія, Італія, Польща, Ірак, Франція, Болгарія – це загалом 6 млрд. (25%) або 6,1 млн. тон олії.

Незважаючи на те, що основними імпортерами української соняшникової олії є Індія та Китай (загалом протягом 2020–2023 рр. згадані дві країни придбали олії на 7,2 млрд.дол. США або 7,4 млн. тон продукту), обидві держави суттєво скоротили

власний імпорт протягом 2022–2023 календарних років. Якщо протягом 2020–2021 рр. Індія придбала 3,5 млн. тон (3,3 млрд. дол), а Китай – 2 млн. тон (1,9 млрд. дол), то протягом 2022–2023 рр.: Індія – 1 млн. тон (1,1 млрд. дол), Китай – 840 тис. тон (870 млн. дол).

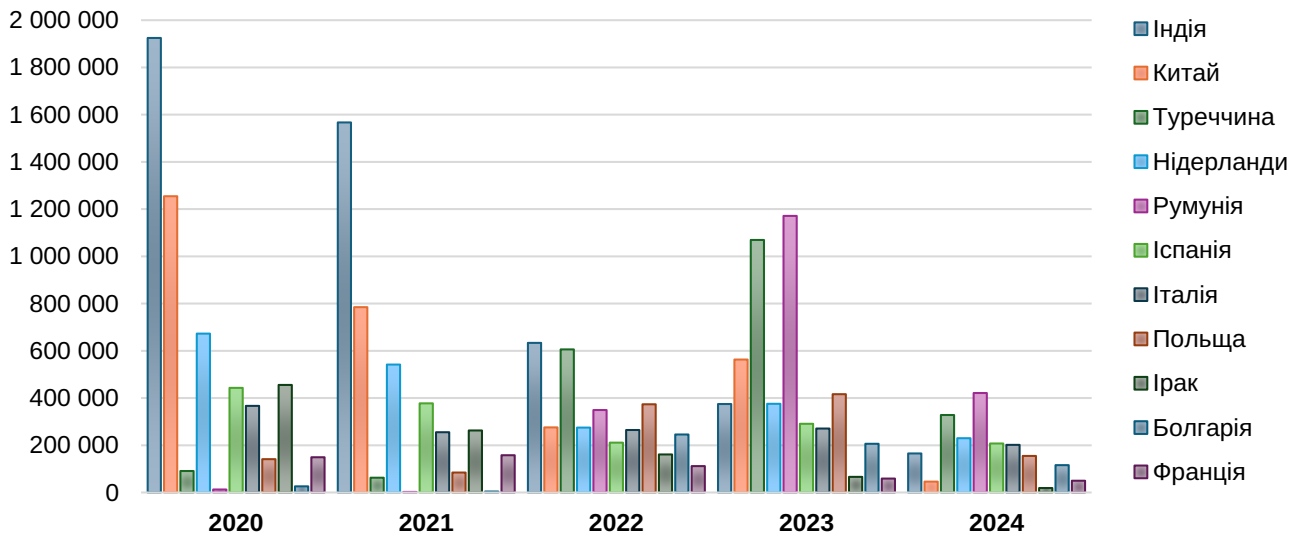
Така тенденція пов'язана з рядом факторів: по-перше, одна із головних причин – це логістичні труднощі, які виникли в Чорноморському регіоні внаслідок повномасштабної війни і, відповідно, створили суттєві ризики невиконання або невчасного виконання договірних положень. По-друге, оскільки український експорт соняшникової олії надзвичайно інтегрований як в європейський [16, с. 486–487], так і в світовий ринки, – ціни надзвичайно чутливі на: коливання цін на пальмову, соєву та ріпакову олії; кон'юнктуру ринків; урожайність згаданих олійних культур; наявні запаси олійної продукції тощо. Більше того, як правило в сезонні періоди ціни на соняшкову олію вищі, а спектр пропозицій інших дешевших видів харчових олій суттєво ширший [6, с. 14–15]. До того ж, в загальносвітовому раціоні харчування соняшникова олія не посідає чільних позицій, наприклад, у порівнянні з пальмовою олією [8; 9, с. 35]. Відповідно вся згадана сума факторів в кінцевому результаті впливає на те, що покупці радше віддають перевагу придбанню альтернативних видів харчових олій.

У свою чергу такі країни як: Туреччина, Румунія (частково Нідерланди) навпаки

Графік 3

Нетто-вага експортованої соняшникової, сафлорової, бавовняної олій в розрізі основних країн імпортерів протягом 2020–2024 (4 міс.) рр. (тис. т)

Джерело: створено автором статті на підставі опублікованої інформації Державної митної служби України [10]

наростили власний імпорт української соняшникової олії протягом 2022 і 2023 календарних років, тим самим переважно закрили лауну, яка утворилася внаслідок зменшення експорту в Індію та Китай. Це пов'язано з: по-перше, територіальною близькістю, яка спрощує побудову логістичних шляхів, по-друге, особливостями споживчого раціону населення (це яскраво видно на прикладі Туреччини, зі сторони якої підвищується попит, оскільки соняшникова олія – це один із базисних продуктів харчування населення, і в умовах постійного зростання його чисельності, збільшується споживання продукту в перерахунку на душу населення, яке держава не в змозі покрити власними силами [15, с. 11]).

Висновки. Незважаючи на трагічну історичну ситуацію, у якій перебуває українська

держава, несприятливу та високо ризикований економічний контекст, – Міністерство сільського господарства США прогнозує, що Україна залишатиметься на провідних позиціях ринку соняшникової олії, доля в експорті якої буде досягати майже п'ятдесяти відсотків [17, с. 9] За результатами запропонованого дослідження можна зробити висновок, що такого формату прогнози можливі тому, що олійно-жирова галузь так само, як і українська економіка загалом, намагається пристосуватися до існуючих несприятливих реалій. По загальних параметрах і показниках можна обережно сформулювати судження, що галузь в подальшому буде поступово адаптуватися до поточних обставин і так само займатиме суттєву частку в структурі українського експорту, тим самим забезпечуватиме стабільне наповнення бюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агровигляд України 2024–2033. Київська школа економіки. Центр Досліджень продовольства та землекористування. URL: <https://kse.ua/ua/agroviglyad-ukraini/> (дата звернення: 22.05.2024)
2. Богданюк О. В., Кіча А. О. Оцінка стану виробництва соняшникової олії в Україні: основні тенденції та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 1388–1392
3. Бойко О. С., Гейко Л. М. Сучасний стан підприємств олійно-жирової промисловості України. *Економічний простір*. 2020. № 157. С. 32–37
4. Витрати на виробництво продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності у 2012–2022 роках. *Державна служба статистики України*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.05.2024)

5. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2010-2022 роках. *Державна служба статистики України*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.05.2024)
6. Первинне дослідження ринку. Основні експортні агропродовольчі товари з України до Африки (Пшениця, Ячмінь, Кукурудза, Соняшникова олія). *World trade institute. Making Agricultural Trade Sustainable (MATS)*. 32 с. URL: <https://www.wti.org/> (дата звернення: 22.05.2024)
7. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур за їх видами та по регіонах. *Державна служба статистики України*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.05.2024)
8. Покин'ячерета В. В., Тімченко О. Л. Світовий ринок соняшникової олії: аналіз стану та тенденцій розвитку. *Ефективна економіка*. 2023. № 10.
9. Селюченко Н. Є., Косар Н.С. Обґрунтування конкурентних стратегій виробників олії в процесу забезпечення їхнього сталого розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 20(3). С. 33–37.
10. Сумарний обсяг імпорту та експорту по країнах у розрізі товарних позицій за кодами УКТЗЕД. *Державна митна служба України*. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення: 15.05.2024)
11. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. *Державна служба статистики України*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.05.2024)
12. Чехов С. А., Чехова І. В. Оцінка ефективності виробництва соняшнику в Україні. *Економічний простір*. 2018. № 136. С. 135–146.
13. Чехова І. В. Формування та розвиток ринку олійних культур: теорія, методологія, практика. Запоріжжя : ІОК НААН, 2018. 173 с.
14. Agriculture in Ukraine: Pre-War, Status Quo And Look Ahead (2023). *Kyiv School of Economics. Center for Food and Land Use Research*. URL: <https://kse.ua/ua/agroviglyad-ukrayini/> (дата звернення: 22.05.2024)
15. Konyali S. (2017) Sunflower production, Consumption, Foreign Trade and Agricultural Policies in Turkey. *Social Sciences Research Journal*. Vol. 6(4). P. 11–19.
16. Makarchuk O., Kuts T. (2022) Factors evaluation affecting sunflower oil prices in Ukraine. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 22, Issue 2, pp. 481–488
17. Oilseeds: World Markets and Trade (May 2024). *United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service*. URL: <https://fas.usda.gov/> (дата звернення: 26.05.2024)

REFERENCES:

1. Ahrovyhliad Ukrainy 2024–2033 [Agricultural look of Ukraine: 2024–2033]. *Kyivska shkola ekonomiky. Tsentri Doslidzhen prodovolstva ta zemlekorystuvannia*. URL: <https://kse.ua/ua/agroviglyad-ukrayini/> (дата звернення: 22.05.2024)
2. Bohdaniuk O. V., Kicha A. O. (2018) Otsinka stanu vyrobnytstva soniashnykovoi olii v Ukraini: osnovni tendentsii ta perspektyvy [Condition assessment of sunflower oil producing in Ukraine: tendencies and perspectives]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 19. pp. 1388–1392
3. Boiko O. S., Heiko L. M. (2020) Suchasnyi stan pidpriemstv oliino-zhyrovoi promyslovosti Ukrainy [Current enterprises condition of Ukrainian fat-and-oil sector]. *Ekonomichnyi prostir*, № 157, pp. 32–37.
4. Vytraty na vyrobnytstvo produktsii (tovariv, posluh) pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2012–2022 rokakh [Costs on manufacturing of products (goods, services) of enterprises by types of economic activity: 2012–2022]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed on May 25, 2024)
5. Obsiah realizovanoi produktsii (tovariv, posluh) subiektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2010–2022 rokakh [Volume of sold products (goods, services) of enterprises by types of economic activity: 2010–2022]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed on May 25, 2024)
6. Pervynne doslidzhennia rynku. Osnovni eksportni ahroprodovolchi tovary z Ukrainy do Afryky (Pshenytsia, Yachmin, Kukurudza, Soniashnykova oliia) [Primary market research. Main export agricultural food products from Ukraine to Africa (Wheat, Barley, Corn, Sunflower oil)]. *World trade institute. Making Agricultural Trade Sustainable (MATS)*. 32 p. Available at: <https://www.wti.org/> (accessed on May 22, 2024)
7. Ploshchi, valovi zbory ta urozhainist silskohospodarskykh kultur za yikh vydamy ta po rehionakh [Area, gross harvest, and crop yields by type and regions]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed on May 18, 2024)

8. Pokynchereda V. V., Timchenko O. L. (2023) Svitovyi rynek soniashnykovoi olii: analiz stanu ta tendentsii rozvytku [World market of sunflower oil: condition analysis and development tendencies]. *Efektivna ekonomika*, № 10.
9. Seliuchenko N. Ie., Kosar N. S. (2018) Obgruntuvannia konkurentnykh stratehii vyrobnykiv olii v protsesu zabezpechennia yikhnoho staloho rozvytku [Substantiation of food oil producers competitive strategies in the process of ensuring their sustainable development]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 20(3), pp. 33–37.
10. Sumarnyi obsiah importu ta eksportu po krainakh u rozrizi tovarnykh pozytsii za kodamy UKTZED [Total volume of import and export by country in terms of goods by codes of Ukrainian goods classification of foreign trade]. *Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy*. Available at: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (accessed on May 15, 2024)
11. Tovarna struktura zovnishnoi torhivli Ukrainy [Goods structure of Ukrainian foreign trade]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed on May 15, 2024)
12. Chekhov S. A., Chekhova I. V. (2018) Otsinka efektyvnosti vyrobnytstva soniashnyku v Ukraini [Effectiveness assessment of sunflower production in Ukraine]. *Ekonomichnyi prozhir*, № 136, pp. 135–146.
13. Chekhova I. V. (2018) Formuvannia ta rozvytok rynku oliinykh kultur: teoriia, metodolohiia, praktyka [Forming and developing of oil crop market: theory, methodology, and practice]. Zaporizhzhia: IOK NAAN, 173 p.
14. Agriculture in Ukraine: Pre-War, Status Quo And Look Ahead (2023). *Kyiv School of Economics. Center for Food and Land Use Research*. Available at: <https://kse.ua/ua/agroviglyad-ukrayini/> (accessed on May 22, 2024)
15. Konyali S. (2017) Sunflower production, Consumption, Foreign Trade and Agricultural Policies in Turkey. *Social Sciences Research Journal*, vol. 6(4), pp. 11–19.
16. Makarchuk O., Kuts T. (2022) Factors evaluation affecting sunflower oil prices in Ukraine. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, vol. 22(2), pp. 481–488
17. Oilseeds: World Markets and Trade (May 2024). *United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service*. URL: <https://fas.usda.gov/> (accessed on May 26, 2024)